

Mihail Sadoveanu în ierarhia canonului ideologic postbelic

Drd. Ramona Buruiană
Universitatea „Dunărea de Jos” din Galați

Abstract: *In the communist period, the main instrument used for controlling the literary activity was censorship. From the moment of the communists coming into power (the Groza government), the phenomenon of the purge began to be manifest, to the extent that, until 1946, up to 2000 literary works were forbidden. Valuable authors were removed from textbooks and libraries, authors such as Blaga, Slavici, Maiorescu, Iorga ect., who had become class enemies. Mihail Sadoveanu, who was a semantorist at the beginning of the century, receives in 1950 the Golden medal of peace for the novel **Mitrea Cocor**, and, thus subjecting his talent to the political dogmas, he will represent the ideal model of applying the social realism in the literary works. The purpose of the work is to demonstrate the success of the novel, through the facile approach of the theme of the poor peasant, shaped by the revolutionary communist spirit of the class struggle.*

Key-words: *censorship, purge, political dogma, social realism.*

Există doi termeni care au definit ideologia literară de după 1948: proletcultism și realism socialist. Proletcultismul a circulat foarte puțin, prin anii '50, a fost criticat, apoi a dispărut, însă realismul socialist a rămas, constituind “o frână pentru afirmarea literaturii și artei, devenind, în general, un instrument de opresiune spirituală”. [1] La noi în țară, termenul a apărut prima dată în ziarul **Șantier**, în 1935. În 1951, apare broșura *Pentru realismul socialist în literatură și artă*, unde este definit curentul, în maniera lui Jdanov. Nu se mai admitea vreo negociere terminologică sau conceptuală, așadar trebuia respectată maniera de scris. Deși termenul rămâne în această formulă opacă, literatura rezultată din acest concept nu e nici realistă, nici socialistă, e o literatură care mai mult inventează realitatea decât o înfățișează, după anumite criterii ideologice comuniste: iluzionare, manipulare. Deși în anii '70 literatura va fi ieșit de sub tutela realismului socialist, paradigma nu se schimbă, literatura rămâne angajată, subordonată partidului, realității sociale, prin directivele impuse: „Iar supremul comandament etic pe acest drum al artei, ca, de altfel, în întreaga noastră viață socială, se poate rezuma în cuvintele amintite ale tovarășului N. Ceaușescu la o întâlnire cu scriitorii: «Să pui mai presus de orice interese personale, interesele poporului tău»”. [2] Realismul socialist a întors operele literare la o paradigmă mai veche (poezia pașoptistă), limbajul folosit fiind mai clar, mai flatant mai agreeat de cititorul instinctual. Literatura devine imaginea unei realități sociale și psihologice corespunzătoare ideologiei comuniste. Cenzura, în pofida momentelor de relaxare, veghează la îndeplinirea comandamentelor, după principii determinante ale momentului: „dacă primii cenzori aplicau epurația în funcție de eticheta «colaboraționist», «legionar» sau «fascist», din 1949 până în 1953 se va pune accentul pe «puritatea ideologică» a textelor literare (...); după destalinizare, din 1954 până în 1964, contează mai mult îndepărtarea eventualelor «deviații prooccidentale» din text, precum și «moralitatea» autorului în cauză, (...) în sensul conformării acestuia la doctrina omului nou.” [3] O definiție interesantă, bazată pe logica sau filozofia cenzurii, apare în 1984 de George Orwell: „a ști și a nu ști, a fi conștient de o totală veridicitate în timp ce spui minciuni cu grija contruite, a susține în același timp două idei care se exclud reciproc, știind că sunt opuse și totuși crezând în amândouă; a folosi logica împotriva logicii, a renega morala în timp ce o pretinzi; a uita tot ce este necesar să uiți, pe urmă a readuce acel lucru înapoi în memorie exact când este nevoie de el și a-l uita imediat din nou” [4] Cenzura a dispărut oficial în '77, dar, în realitate, niciodată.

În aceste vremuri teribile, amenințătoare, se întrevăd și soluții pentru scriitorii „obsedantului deceniu”: așteptarea unor vremuri mai bune sau abandonarea profesiunii de artist, oportunismul, exilul, compromisiul/simularea (Ketmanul, omul cu două fețe, termen preluat din *Gândirea captivă* a lui Czesław Miłosz – „«tăcerea în privința propriilor convingeri» sau mascarea lor prin declarații publice opuse” [5]), disidența (contestarea ideologiei, a regimului). De la aceste atitudini ale scriitorilor în epocă, pe lângă o literatură aservită și una tolerată (nu se puteau depăși anumite limite), apar, de asemenea, o literatură a exilului și o literatură disidentă (cărți apărute în Franța,

Germania). Eugen Simion, analizând rezistența operei la constrângerile vremii, subliniază esențialul: „Într-un regim de tip totalitar cu un sistem ideologic autoritar, inflexibil, cultura moare sau acceptă să se mistifice, supunându-se canoanelor ideologice oficiale...”. În finalul studiului, criticul insistă și pe problema necesității unei evaluări la sfârșitul acestei perioade – „revizuirea valorilor” care sancționează elitele pentru compromisurile cu regimul. E. Simion atrage atenția asupra urmărilor grave ale acestui proces care ar putea prejudicia cultura română, prin intermediul unui mesaj al lui Milan Kundera adresat „iacobinilor intelighenței răsăritene”: „Dacă spiritul procesului va reuși să distrugă cultura acestui secol, în urma noastră nu rămâne decât amintirea unor atrocități cântată de un cor de copii.” [6] N. Manolescu susține acest punct de vedere în virtutea căruia oportunismul ar trebui iertat mai ales când vine vorba de salvarea valorilor, deși atitudinea scriitorilor nu se justifică în nici un fel: „nu doresc să șochez pe nimeni: dar sunt convins că mai presus de oportunismele scriitorilor ca persoane, totdeauna regretabile, există o oportunitate a literaturii adevărate, a cărei absență din viața publică reprezintă o știrbire a patrimoniului cultural al națiunii.” [7] Această punere în temă a suscitat interesul lui Bujor Nedelcovici, în vederea găsirii unui răspuns la întrebarea: „Există în oportunism o latură pozitivă?” Romancierul simțindu-se nevoit să se exileze, în 1987, vede în oportunism, în funcție de perioadă, o atitudine mai mult sau mai puțin pardonabilă, în funcție de contextul socio politic. B. Nedelcovici stabilește trei forme de existență ale acestei transformări de ordin principal pentru obținerea unor privilegii. În prima etapă, se distinge „oportunismul explicabil: 1950-1964” (unde îi regăsim pe Sadoveanu, Arghezi, Călinescu, Ralea, Vianu, Perpessicius, Camil Petrescu, Petru Dumitriu, Stancu, T. Popovici). Este scuizabil compromisul, e de părere autorul, în măsura în care un posibil refuz ar fi însemnat izolarea scriitorilor, o pauză în evoluția fenomenului literar și alte suferințe de ordin fizic, moral, material. Pentru a da întâietate principiului moralității, B. Nedelcovici îi menționează și pe cei care și-au asumat riscurile de a se împotrivi subordonării: Mircea Vulcănescu, V. Voiculescu, Blaga, H. P.-Bengescu, V. Streinu, N. Crainic, Radu Gyr, Noica, Doinaș, Paleologu, Negoțescu (unii dintre ei plătind cu viața). Oportunismul devine inacceptabil, însă, în momentul parazitării operei literare (*Mitrea cocor*, *Un om între oameni*, *Drum fără pulbere* etc) determinându-l pe autor să evite un răspuns pozitiv la întrebarea din titlu. „Istoria – fie ea literară – nu este nici morală și nici sentimentală, prețul însă a fost foarte scump plătit («Dacă viața unei singure persoane este pusă în primejdie soluția nu este de acceptat», spunea Camus – citez din memorie) și în orice caz nu ne putem mândri, chiar dacă – este adevărat - «patrimoniul cultural al națiunii nu a fost în întregime știrbit». [8] A doua etapă este cea a „oportunismului naiv: 1964-1971”, perioada de relaxare, de afirmare a operelor valoroase, dar și a „crizei Cehoslovace”, a refugiului scriitorilor în partid, de unde, motivau ei exercitau „o supraveghere a dictaturii în expansiune”. Ultima etapă stă sub semnul “oportunismului rușinii: 1971-1989”- “cultul personalității” stimulat de Dumitru Popescu și Adrian Păunescu, poezia osanalelor, elogiarea “epocii de aur”, dar și disidența scriitorilor Paul Goma, Dorin Tudoran, M. Dinescu, D. Deșliu, Dan Petrescu etc., „scrisoarea celor șapte scriitori în apărarea lui M. Dinescu”[9], rolul exilului în susținerea morală a celor din țară. Acest caz al oportunismului rămâne deschis, și, în pofida opțiunii lor, locul marilor scriitori în ierarhia literară rămâne aceeași – două trei opere de sacrificiu nu pot știrbi valoarea unui colos peren înălțat prin forța spiritului și a talentului artistic.

Primul notat pe lista „oportunismului explicabil” este Mihail Sadoveanu, o situație neînțeleasă de N. Manolescu, în privința necesității infestării ideologice a operei – „grav în cazul lui Sadoveanu n-a fost atât faptul că a acceptat funcții mai mult sau mai puțin onorifice sub un regim abject, cât faptul că a scris *Mitrea Cocor*. La rigoare putem înțelege că pentru a-și apăra opera, un scriitor face compromisuri cu puterea. Este de nejustificat însă coruperea operei înseși în numele unor dogme politice. [10]

Întregul tablou literar al „obsedantului deceniu” oferă exemple în același sens – modele de roman realist socialist (Eusebiu Camilar, *Negura*; V. Em. Galan, *Bărăgan*; Aurel Mihale, *Ogoare noi*; D. Marcea, *Pâine albă*; Titus Popovici, *Setea* etc.), opere despre „omul nou”, „lupta de clasă”, muncitorii și țărani revoluționari, activistul de partid – eroi pozitivi -, dar și despre eroul negativ – chiaburul, dușmanul de clasă etc. Trebuia subliniat sensul pozitiv al schimbărilor în societate,

construirea omului nou, optimist, încrezător în viitorul luminos și reflectarea înaltă a prezentului, materializat în „industria socialistă, în procesul de edificare a socialismului la sat, în activitatea de pe șantiere, din institute de cercetare, din cele mai reprezentative unități socialiste. (...) Trebuiau înfățișate în biruințe ale constructorilor noii societăți, obținute în lupta dură cu dușmanul de clasă.” [11]

Abordarea temei rurale, esențială în această perioadă, se învârtă în jurul evenimentelor-cheie din istoria satului românesc – reforma agrară (1945) și colectivizarea (1949), prezentate distorsionat, cu multe artificii pentru a se putea trece de cenzură (scriitorii făceau mari compromisuri și revizuiu opera, desfigurând realitatea socială, după criteriile inventate de partid).

În analiza „atmosferei de epocă a anilor '54 (având ca reper **Gazeta literară**), Luminița Marcu pune în valoare esențialul: rolul nefast al cenzurii care transformase actul de creație într-o „discuție din plenarele de proză”, angajarea scriitorilor importanți în sprijinirea puterii: (M. Sadoveanu, C. Petrescu), influența romanului în epocă, primele romane-gazetă (modalitate de propagare a romanului), preferința pentru abordarea anumitor teme: „«noua realitate» (tema cea mai aplaudată), «înfierarea burghezo-moșierimii», lupta antifascistă, «răscoala de la 1907», «grevele muncitorești», «colectivizarea», supremația lui Sadoveanu în canonul prozei (M. Sadoveanu, Z. Stancu, C. Petrescu, M. Preda, P. Dumitriu), *Mitrea Cocor* - modelul în epocă al realismului socialist. [12] Dar tot ce s-a scris în perioada anilor '50-'60 stă sub semnul „hiatusului”, „a întreruperii exercițiului estetic” [13] și despre „obsedantul deceniu” Marin Preda se vede nevoit să ofere explicații demne, pertinente, prin invocarea necesității existenței unei coerențe a procesului artistic, lăsând deoparte modul în care scriitorii au înțeles să participe la evenimentele sociale – „În accepția acelor care consideră deceniul '50-'60 ca un hiatus, acest hiatus nu constă în aceea că s-a scris prost sau bine, ci în aceea că s-ar fi scris în afara literaturii. (...) Nu cumva adepții acestei teorii a hiatusului consideră literatura revoluționară în afara literaturii? Nu cumva ei sunt partizanii imobilismului estetic? Nu cumva ei ar fi vrut în timp ce imensa majoritate a poporului, dornică de transformări, căuta o formulă nouă de existență socială, scriitorul să-și tragă obloanele la ferestre și să continue literatura dintre cele două războaie? (...) Că acest început de literatură revoluționară a fost însoțit repede de degenerări dogmatice nu e vina literaturii revoluționare și în orice caz această înțelegere nu scoate literatura din câmpul ei firesc. Dimpotrivă, o literatură plutind pe ape atemporale, senine și izolate, în vreme ce alături oceanul social este în fierbere, mai degrabă poate da naștere, într-o cultură, unui hiatus.” [14] În plus, susține Marin Preda, chiar și după anii '60 au mai apărut în unele scrieri motive și teme ale „obsedantului deceniu”, iar în acest timp, operele au fost lăudate în chip solemn. Atunci vine de la sine întrebarea: „cum ne explicăm acest comic fenomen, adică negarea unui deceniu pentru un motiv, și tămâierea unor cărți ale următorului care seamănă cu cele mai proaste din deceniul încriminat?” [15] Marin Preda subliniază, de altfel, importanța acestui moment, prin descoperirea unor valori autentice, aspect mult mai relevant decât întregul proces de analiză a hiatusului, perceput de marele romancier ca eveniment irepetabil, un stimulent în dezvoltarea și evoluția fenomenului literar.

Pe Sadoveanu Preda îl prețuiește, dincolo de opțiunea lui de a-și vinde opera, punându-i în paranteză jocul de scenă din timpul procesului revoluționar: „Sadoveanu a vrut și el să facă o literatură revoluționară. Faptul că a înțeles acest lucru greșit, concepând revoluția noastră ca fiind opera unor prizonieri de război, este o altă poveste.” [16] Și povestea începe în 1945, când, într-o conferință din cadrul ARLUS, Mihail Sadoveanu se lasă orbit de „lumina de la răsărit” [17] și își anunță adeziunea la modelul socio-cultural sovietic: „Pentru mine, Constituția lui Stalin ... este ca o altă evangheliă a lumii nouă ce se pregătește și mai ales a lumii întârziată din care facem parte și noi.” [18] Impresiile după vizita sa în U.R.S.S. sunt publicate în vol. *Caleidoscop* (1946) de unde aflăm și soluția învederată pentru problema țăranilor, adusă de la ruși: colectivizarea – „vechea plugărie a fost revoluționată; au apărut mari întinderi cultivate rațional; deosebirea între ce-i acum și ce era altă dată în vremea latifundiilor e că beneficiul întreg e al muncitorilor și că plugăria se face mai bine. Colhozurile de cereale (...) sunt toate bogate și reprezintă o mare putere economică.” [19] Propaganda prostalinistă a fost susținută de marele scriitor cu obstinație în acea perioadă. În '46, era președintele Parlamentului, în '48, vicepreședinte al Marii Adunări Naționale, iar în '49, ca

președinte al Uniunii Scriitorilor, pune în pagină modelul sovietic de elaborare a operei literare – romanul *Mitrea Cocor* – „o ilustrare exemplară a realismului socialist”. [20]

Dacă *Păuna Mică* (1948) nu trezește interes fiindcă „înfățișarea construirii unor noi așezări sociale de către țărănime rămânea încă idilică” [21], *Mitrea Cocor* se pliază pe cerința tezistă de la început, anticipând motivul luptei de clasă: „la Dropii e aur, boierii adună bogății, noi trăim în strâmtoare și putrezim în sărăcie.” Romanul are ca temă formarea noului stat socialist, prin intermediul eroului pozitiv Mitrea Cocor, țăran sărac din Malu-Surpat, oprimat și plin de suferințe din copilărie: „Iarși zic vai de voi, la Malu- Surpat. Ce jucării, ce mâncare, ce somn? Că pe unul din frații mei căruia i s-ar fi convenit să-i spună acum: «Măi nene», îl rupseră porcii când era de un an și se afla într-o albie, la umbră, iar maică-mea dusă cu treburile mai departe. Pe acel prunc de-un an îl chema tot Mitrea. Puteam fi eu cel din albie.” Celelalte clase sociale (boierii și chiaburii) îi au ca reprezentanți pe Cristea Trei-Nasuri și pe morarul Ghiță Lungu, avid pus pe fapte netrebnice împotriva fratelui său, Mitrea, din dorința de a-l înlătura pentru a intra în posesia averii lui. După moartea părinților, Ghiță îl trimite pe Mitrea la curtea boierului Trei Nasuri, unde umilința, bătăile și asupririle alimentează ura și revolta strânse de-a lungul timpului, amplificate de nedreptățile și de atitudinea violentă a mamei („eroul trebuia călit în lupta de clasă, ba chiar și-n lupta maternă sau chiar fraternă ...” [22]). Revolta se naște din copilărie – Agapia era nemiloasă – odată, „i-a dat cu dosul palmei peste gură. Mitrea și-a înghițit lacrimile și-a tăcut.” Ochii aceea negri, scăldați în patimi, trădau un suflet împovărat de durere și revoltă, căci după stingerea mamei a trebuit să îndure disprețul singurului frate, boierul Ghiță Lungu, hotărât să-l dea pe mâna lui Cristea Trei-Nasuri, la conac. („Îl iau cu momeli. Îl îmbrac. Facem contract pe cinci ani cu ciocoiul. După ce gâfâie acilea cinci ani, mă-nțelegi, ori să-l ia în pleasnă la oaste. Pe urma, punct”). Ghiță veghea din spate suferințele din temnița în care-și azvârlise fratele, asigurându-i anii de supliciu, prin acțiuni infame, josnice, mișelești. Mitrea se stăpânește și rabdă, păstrându-și demnitatea, judecând aspru fărădelegile năpustite asupra lui – „Mitrea a rămas singur gândindu-se. Îl durea toată carnea de pe trup ca după o trudă cumplită și îl împungeau în spinare ace de foc. Avea în el venin. Se opintea să-l verse. A stat așa singur cu ochii înghețați cugetând la o răzbunare cruntă, însă încă nedeslușită.” Stia că fratele lui se făcuse trădător pentru o mână de pământ, dar la fel de bine știa că va sosi și ceasul dreptății.

Mitrea Cocor, exponentul omului nou în societatea comunistă, își urmează inițierea la regiment, unde plutonierul major Cataramă avea cu el planuri mari. Caporalul Florea Costea, om al partidului, îl sfătuisse pe Mitrea să ia lecții, vorbindu-i despre importanța învățaturii, dar profesorul ce-avea să-l lumineze, „un revoluționar ca cei care lucraseră la dărâmarea împărăției rusești”, luptător „pentru ridicarea norodului muncitor, fusese întemnițat. Atunci, fierarul Florea își luă asupra sa misiunea de formare a lui Mitrea și, în preajma Paștelui (1942), soldatul fruntaș (Mitrea Cocor) trimitea prima scrisoare iubitei sale, Nastasia, pătruns de speranța revederii, în ciuda fatalității războiului, mistuitor de vieți. „Ni se pare totuși, că Florea Costea i se destăinuie cu prea multă ușurință lui Mitrea Cocor și cu și mai multă ușurință îl descoperă, din prima clipă, pe celălalt om de partid, profesorul care urma să-l învețe carte pe Mitrea. Cu mult mai prevăzător ar fi trebuit să fie un comunist, în acele împrejurări. Datorită acestui fapt, oprimarea exercitată de către dictatura antonesciană împotriva Partidului Comunist, pe atunci în ilegalitate, ca și lupta cu atât mai grea pe care o duceau comuniștii pentru a transmite cuvântul Partidului, pierd din tărie”, afirma, într-un tablou critic al romanului, Vera Călin. [23]

În război, experiența trăirii la limită a ființei ajunsese la paroxism odată cu rănirea prietenului său Florea. Urmează experiența lagărului și transformarea lui Mitrea în spiritul orânduirii sociale sovietice – învață rusește și ia lecții de agronomie, apoi, soldatul Mitea Karaganov de la Kostroma îi prezintă modelul de stat sovietic și vrea să-l facă om politic: „(...) în acel sat oamenii au de 11 ani gospodărie colectivă și se îndeletniceau cu pomii roditori și legumele. Apa ce trebuia la grădinile lor o pompau din coada lacului. Iar dincoace, la dig, apele repezite pe lăptoc purtau o turbină. Moara umbla fără odihnă și măcina spornic. Dădea și putere electrică pentru lumină și pentru o fabrică mică de unelte de gospodărie sătească.” Muscalii apreciază abilitatea țăranului de la Dunăre de analiză a fenomenului social, diplomația, tăria de caracter și inteligența

românului, atribute ideale ale unui „bărbat politic” („Ce s-a întâmplat în aceste țări ale Rusiei se va întâmpla și în țara mea. Se vor ridica robii și vor cădea stăpânii. (...) Pe lângă asta, am ochi și urechi. De când sunt aici, văd, aud și pricep.”).

Costea Florea nu-l uitase pe Mitrea, care, înainte să fie luat prizonier, îl lăsase pe mâini bune, în grija semenilor săi și acum, după ceva timp, îi trimisese veste prin tovarășul Beriozov (vraciul salvator), spunând că-l așteaptă în vederea instruirii și formării sale ca om al societății socialiste. La întâlnirea cu prietenul său, Mitrea se declară impresionat de priveliștea satelor sovietice împărtășindu-i sentimentele sale de admirație: „De asemeni, văzui întinderile de grâu de dincolo de hotarul de până acum al grâului vechi spre miazănoapte, grâu nou care se coace în scurt, după averile pripite de acolo. Văzui apoi sate după sate, chiar acum clădite în jurul unor mlaștini unde e disciplinată apa în canale. Și din loc în loc heleștaie și pădurici de strajă împotriva viforilor. Unde era pustie umedă, acum cresc holde. Și heleștaiele pline de pește.” Beriozov îi arată și o gospodărie colectivă și pretutindeni abundența, satisfacția, luminarea țăranilor creau imaginea unei vieți perfecte – un model social ideal de orânduire a lumii rurale: „Răsaduri de roșii, ardei și castraveți sub geamuri, pe mari întinderi. (...) Văd club unde se adună tovarășii grădinari și grădinăresc, citesc gazete, ascultă radio, discută politică. (...) Iată că ajung într-o grădină cu 2-3 case de prunci. (...) Jucării grămezi într-o cămară; paturi cu cearșafuri în camere unde îi culcă pe mărunțeii ăia. Tocmai prânziseră și acum îi duceau cele trei-patru doici ale satului la somn. (...) Mumele lor, fără grijă, la muncă.” Tristețea îl copleșea pe Mitrea la gândul sărăciei din satul lui, la gândul că fratele lui pierise de mic, lăsat în voia sorții, fără supraveghere. În casele pe care le văzuse, totul părea bine organizat, „vacii, capre și paseri într-o gospodărie anume pentru hrana acelor prunci precum și a nevolnicilor satului – babe și moși.” Florea dădu un diagnostic supărării lui – „boala nerăbdării” – fierarul îi promisese și îi imprimase ideea unei reconstrucții sociale, după victoria rușilor – industrializarea satului. („Dăm jos pe stăpâni, împărțim plugărimii pământul; înlăturăm pe exploatatorii industriilor, statul ia în stăpânire fabricile și vă pregătim vouă, plugarilor, moșiile și uneltele.”)

Mitrea ajunge subofițer în divizia Tudor, iar Ghiță se teme de întoarcerea fratelui său. Morarul este de partea nemților, declarându-se mulțumit de dispariția lui Franț, mecanicul său, spre uimirea țăranului Cerneț, uluit de gândirea morbidă a boierului. Stoica Cerneț, adeptul modelului social rusesc, intervine și susține politica clasei muncitoare, socotind puterea sovietică drept instanță izbăvitoare a nației sale: „În Rusia, după ce-au fost dărâmate boierii și lăcomiile, iată ieși dreptatea pentru omul muncitor. Cine muncește mănâncă, cine nu muncește nu mănâncă. Mila de muncitor, nea Ghiță Lungu, care se frige în zăduf și vifor și-l ustură bătăturile mâinilor, asta e legea nouă, asta o făcură bolșevicii. Nemții pun puterea, ăștia dreptatea. Cu toată puterea lor ăștia îi bat și-i hăcuiesc pe nemți, căci s-au sculat sub cârmuirea rusului o sută de noroade; și se bat o sută de noroade, (...) pentru dreptatea ce-au dobândit. Și alungară și de la noi pe nemți. Ne vine și nouă acestora vremea să ne scuturăm de urgia în care trăim.” Acest țăran întruchipează colectivitatea, muncitorii obidiți și însetați de dreptate, reprezintă glasurile tuturor în care se regăsește, de asemenea, o tăcere a suferinței. Durerea unuia se contopește cu o durere mare, a tuturor – „se afla într-adevăr pitit într-o umilință un sătean de culoare țărânei și care sta zbârlit ca ariciul, cu ochii rotunzi spăriați. (...) Suntem mulți ca el. Crescu Niță acesta cinci copii. I-au pierit în război. Din asta i s-a scrântit muiera. I se năzar copiii pieriți ca niște pui cu fulgi.” Fiind vorba de robie, Cerneț amintește și de Mitrea, slugă odată la boier, dar inima de piatră a morarului nu se înduplecă. Pentru toți robii, țăranii muncitori, era convins Cerneț, grăia numai Partidul – partidul muncitoresc, speranța eliberării de sub jugul înținării (sub sloganul „să înceteze exploatarea omului de către om!”).

Fratele lui Stoica, Voicu, îndepărtat de multă vreme de sărăcia din Malu- Surpat, ajunsese om al partidului, iar scrisoarea prietenului său Florea Costea, îi adusese pe lângă pace și o îndatorire – aceea de a avea grijă de Nastasia, logodnica lui Mitrea, de a o proteja de boier și de nevasta lui. Ajuns în sat cu probleme politice aflate și povestea Nastasiei, în ale cărei pânțele se împlinea rodul iubirii. Obținuse pentru ea două pogoane de la Ghiță doar pe vorbe false, gândea fratele său care își inculcase stăruitor speranța într-un viitor al dreptății purtând în suflet doar Partidul și modelul său de ființare – Uniunea Sovietică: „Acest partid își face tot mai mult loc la cârma țării și împinge în

colțuri tot mai strâmte pe îmibuiații de ieri. Vor împărți pământ; vor alcătui legi drepte. (...) Acolo [în Uniunea Sovietică] ciocoi și îmbogății pe nedrept s-au topit; se bucură la soare numai muncitorii care țin în mână secera și ciocanul. Robii de odinioară sunt acolo stăpâni acum.” Boierii (Trei Nasuri și Ghiță Lungu) se temeau de țărani, de trimișii partidului care influențau masele și voiau să amâne împărțirea pământului găsindu-le sătenilor tot felul de datorii. Ghiță, ajutor de primar inventa tot felul de tertipuri să-i intimideze pe țăranii porniți pe înfruntare și dăduse sfară-n țară că Mitrea e bolnav grav, că va muri, lamentându-se perfid de nenorocirea mare care se abătuse asupra familiei lui. Cernat i-a deconspirat imediat strategia și, împreună cu alți săteni dârji l-a avertizat pe Ghiță că se apropie vremea dreptății, când va trebui să răspundă pentru înșelăciune („De ce te duseși cu căruța a mare a primăriei sâmbătă seara, la Frăsinet, și vămuiși strânsura femeilor? (...) Vămuiși porumbul și-l încărcară slujitorii comunei. Ai făcut asemenea faptă ori nu?”).

În acest timp, Mitrea își pregătea venirea în satul său, inopinat, pentru înfăptuirea reformei agrare – „urma să fie scriși toți în condici, fiecare după nevoia lui; apoi aveau să tragă brazde, însemnând răzoare.” Eroul pozitiv, Mitrea Cocor, se înfrunta acum cu eroul negativ, chiaburul Trei Nasuri, întru aplicarea noii legi a partidului („pământul e a celor care muncesc”). Mânia lui Cristea se dezlănțuise și se amplifică într-un „răget de fiară” – se răsturna lumea, boierii se preschimbau în argați, sub porunca lui Prâslea. Pentru chiaburi și boieri, începea corvada- întoarcerea spre brazdă, prin schimbarea raportului cu aceasta (din stăpânitori devin vasali, restabilind relația om-natură și reglând energiile universale, prin acest raport al necesității, de subordonare).Pământul aparține tuturor, iar prăbușirea suzeranității unei clase este o metaforă a căderii: “Boier Cristea cădea, îl înțepa cu o poruncă ascuțită Alior, și atunci se puneă întâi în genunchi, apoi în brânci, apoi cu răsucită trudă în picioare. După zece pași cădea iar.Nea Ghiță își purta capul ca pe o povară străină.Îngenunchea și el arcuindu-se ca un vierme.”

În viziunea autorului, reforma agrară se face prin dobândirea accesului tuturor la pământ, iar plugul devine simbolul dreptății și al supunerii energiilor, ajutat de eroul pozitiv Mitrea, ambasador al autorităților sovietice, sub auspiciile Partidului, însărcinat cu misiunea transplantării unui model social, el însuși fiind un om nou în devenire, un revoluționar, un reprezentant al noilor valori sociale și un continuator al acestora, prin fiul său- “Mitrea a fost în Uniunea Sovietică. A văzut colhozuri, a văzut tractoare răscolind ogoarele, a văzut oamenii luptând cu natura, învingând-o. De aceea el știe că actul pe care îl înfăptuiește el și tovarășii lui la Malu-Surpat e doar un început.Își dă seama că aci, în satul unde alcătuirile trecutului sunt încă în ființă, unde fiecare om e legat de bucățica lui de pământ, va fi de dus o luptă grea pentru deștelenirea minților. Luptător conștient, Mitrea nu se amăgește. Cele văzute în țara socialismului îi dau însă curaj și-l înarmează cu răbdare: «Viitorul e al tău», -spune Mitrea privind-și copilul.”[24]

Mitrea este un om nou în formare, mai are de învățat, de acumulat experiențe pentru a se edifica asupra menirii sale, asupra atitudinii vizavi de ceilalți, asupra modului de a acționa, în demersul său de a schimba societatea; încă nu știe să-și stăpânească resentimentele, își revarsă ura, este pătimaș, subiectiv, nu a dobândit “acel echilibru , acea judecată chibzuită și reținută, acel simț de orientare dictat de împrejurări, pe care lupta și viața de Partid le dau comunistului, (...).Cititorul știe însă,că odată cu evenimentele ce vor schimba fața satului Malu-Surpat,se va închea și caracterul lui Mitrea Cocor, că el va deveni un om de partid, precis în judecăți și aprecieri.”[25]

Romanul lui Sadoveanu are la bază tehnica tipizării, prin esențializare, în sensul respectării esteticii romanești impuse de Engels (“realismul prinde și redă viața în aspectele ei esențiale, adică în devenirea sa istorică”[26]).Astfel, chiaburimea este reprezentată de Ghiță Lungu, iar boierimea de Cristea, făcuți pe același calapod- cei doi semănau atât fizic, cât și moral: “Trei-Nasuri semăna cu morarul.Parcă ar fi fost frați.Numai că proprietarul era înalt și gros, iar morarul îi ajungea abia la umăr.Trei- Nasuri părea fratele mai mare; nenea Ghiță era fratele mic.” Ambii erau lacomi și zgârciți, ipocriți, lipsiți de simțul umanității. Satul Malu-Surpat este un etalon al imaginii rurale din acea perioadă, “un fragment de oglindă, în care se reflectă realitatea complexă a celui prim pas revoluționar, pe care-l făcea lumea satelor noastre în timpul când se petrecea acțiunea romanelor.”[27] Partidul își face simțită prezența prin oamenii săi, propovăduitorii noilor principii

partinice- Stoica Cernet, Voicu Cernet, Mitrea Cocor (Stoica Cernet își convinge semenii de victoria partidului, în demersul său de a împământenii modelul social sovietic: “Acest partid..împinge în colțuri tot mai strâmte pe îmbuibății de eri. Vor împărți pământ; vor alcătui legi drepte. Ies acum, zicea el, înștiințări despre adevăratele stări de lucruri din Uniunea Sovietică. Sosesc de acolo oameni de ai noștri care au văzut cu ochii lor așezarea nouă răsăriteană. Acolo ciocoi și îmbogății pe nedrept, s-au topit. Se bucură la soare numai muncitorii care țin în mână secera și ciocanul. Robii de odinioară, sunt acolo stăpâni acum.”[28]) Masa țăranilor împovărați de suferințele muncii și răscoalelor grăiește prin bătrânul Triglea, iar atmosfera de război este sintetizată și sugerată prin dialog- “unitate de măsură pentru ceea ce au gândit și au spus milioane de oameni, în timpul aceluia război criminal.”[29] Pe lângă aceste aspecte, mesajul revoluționar al transformărilor imperioase, în rândul sătenilor (vierea zorilor noii societăți), promovarea noului tip de om, educat în spirit militant, revoluționar, un aliat și un corespondent al partidului în rândul maselor, și nu în ultimul rând, imaginea țăranului, ca rezultat al trimfului noilor idei sociale sunt elemente care asigură succesul romanului în epocă, dirijând inspirația marilor scriitori ai vremii spre obiectivele estetice primordiale, având ca fundament transferul mesajului revoluționar în opera de artă.

Sadoveanu a fost felicitat pentru contribuția adusă la impunerea metodei realismului socialist în roman, cu diferite ocazii, una dintre ele fiind împlinirea vârstei de 70 de ani: “Aș vrea acum, când închei, să aduc cel mai înalt elogiu artistului cetățean care își pune în această nouă etapă a vieții sale, tot entuziasmul și toată forța de creație în slujba construirii socialismului, în slujba luptei pentru pace, plin de certitudinea viitorului pe care-l știe azi în mâini sigure.”[30] Succesul lui Sadoveanu a avut ecou și în Răsărit, unde opera sa e primită cu satisfacție, tradusă și aplaudată de marii critici, rămânând memorabil “visul cel mai sfânt- o călătorie mare în Țara Sovietică- în urma căreia să scrie o carte despre primul stat socialist din lume.”[31] Oamenii de atunci, cititori ai romanului, pătrunși de spiritul revoluționar, au văzut în povestea lui Sadoveanu realitatea socială a momentului- “Romanul permite coincidențe, deoarece respectă impecabil legile tipicului, dar și posibilități de modelare: «noul volum al maestrului Mihail Sadoveanu, *Mitrea Cocor*, va fi un tovarăș prețios al oamenilor muncii, al țăranilor muncitori, în primul rând în lupta pentru pace, pentru construirea socialismului.. Mitrea Cocor îi va ajuta să-i descopere pe chiaburi atunci când aceștia se vor ascunde în gaura de șarpe spre a putea lăsa veninul mai în voie.» (...)”[32] Contaminarea atinge limite hilare în 1952, când presa vorbea despre inițiativa unui muncitor de a-l numi pe Mitrea Cocor deputat al Marii Adunări Naționale.[33]

Astăzi, critica la adresa acestei scrieri, incisivă, îi reproșează “lipsa de substanță estetică”[34]. Alex Ștefănescu spunea despre roman că e “prost scris, într-un stil zgrunțuros, care nu mai aduce aminte aproape prin nimic de mătăsosul limbaj sadovenian, dar etalează o gândire rudimentară.”[35] *Mitrea Cocor* primește în 1950 Medalia de aur a păcii, din partea Uniunii Sovietice, romanul constituind un model pentru marii scriitori ai epocii, apreciat în așa măsură, încât “cine a îndrăznit atunci să-i conteste lui Sadoveanu această operă a avut de suferit, chiar dacă opinia respectivă n-a devenit publică.”[36]

Dincolo de supunerea principiilor sale intereselor de partid, în perioada comunistă- detaliu subsidiar-, Mihail Sadoveanu rămâne titanul literaturii noastre, începând cu 1904, anul lansării principalelor direcții ale prozei sale, dăinuind în sufletele cititorilor prin talent, prin har, prin vervă, prin stil luxuriant, toate acestea “rezumate în darul de a zice, echivalent cu a cânta”[37], pus în pagini de un condei infatigabil, vreme de cinci decenii.

Note

- [1] Manolescu, N., *Realismul socialist. Literatura „nouă”* în revista *Vatra*, nr.9-10/2004, p.56
- [2] Beniuc, M., *Sensul literaturii angajate: Activa confruntare cu realitatea*, în *Lupta de clasă*, nr. 11, nov., 1971
- [3] *Literatura în epoca totalitarismului. Perioada 1945-1965 în cultura română* (coord. Chișu L., Hanganu, L.), Editura Printech, București, 2008, p. 88
- [4] Orwell, G., 1984, Editura Univers, București, 1991, p. 34
- [5] Manolescu, N., *Istoria critică a literaturii române. 5 secole de literatură*, Editura Paralela '45, Pitești, 2008, p. 965
- [6] Simion, E., *Cultura în epoca totalitarismului*, în *Caiete Critice*, 1-4(122-128/1998), p. 17

- [7] Manolescu, N., *Despre oportunism*, în *România literară*, nr. 16, 19 aprilie, 1990, p. 2
- [8] Nedelcovici, B., *Există în oportunism o latură pozitivă?*, în *România literară*, nr. 24 din 14 iulie 1990, p. 3
- [9] *ibid.*
- [10] Manolescu, N., *Despre oportunism*, în *România literară*, nr. 16, din 19 aprilie, 1990, p. 2
- [11] *Literatura în epoca totalitarismului. Perioada 1945-1965 în cultura română* (coord. Chișu, L., Hanganu, L.), Editura Printech, București, 2008, p. 57
- [12] Marcu, L., *Atmosferă de epocă*, în *Vatra*, 9-10/2004, p. 116
- [13] Sălcudeanu, N., *Întoarcerea literaturii*, în *Vatra*, 9-10/2004, p. 134
- [14] *apud*, Isac, A., *Spiritul militant al literaturii române*, Editura Eminescu, București, 1976, p. 209
- [15] *apud*, Isac, A., *Spiritul militant al literaturii române*, Editura Eminescu, București, 1976, p. 210
- [16] *apud*, Isac, A., *Spiritul militant al literaturii române*, Editura Eminescu, București, 1976, p. 209
- [17] Nițescu, M., *Sub zodia proletcultismului. Dialectica puterii*, Editura Humanitas, 1995 p.172
- [18] *apud*, Nițescu, M., p.172
- [19] Nițescu, M., *op. cit.*, p.174
- [20] Ștefănescu, A., *Istoria literaturii române contemporane (1941-2000)*, Editura Mașina de scris, București, 2005, p. 68
- [21] Călin, V., *Un succes al literaturii noastre*, în *Viața românească*, nr. 3, martie, 1950, p. 309
- [22] Moarcăș, G., *Maestrul M. Sadoveanu – „scriitor țăran”, „tovarăș de drum” sau „scriitor proletar”?*, în *Vatra*, 9-10/2004, p. 143
- [23] Călin, V., *Un succes al literaturii noastre*, în *Viața românească*, nr. 3, martie, 1950, p. 311
- [24] *idem*, p.312
- [25] *idem*
- [26] *idem*, p.313
- [27] *idem*
- [28] Sadoveanu, M., *Mitrea Cocor*, Editura de Stat pentru Literatură și Artă, București, 1955
- [29] Călin, V., *Un succes al literaturii noastre*, în *Viața românească*, nr. 3, martie, 1950, p.314
- [30] Șelmaru, T., *Între viață și creație*, în *Viața românească*, nr.1, ian. 1951, p.191
- [31] Boris Polevoi despre Mihail Sadoveanu, în *Contemporanul*, nr.13 (443), 1 aprilie, 1955, p.3
- [32] Popa, M., *Istoria literaturii române de azi pe mâine*, vol. I, Editura Semne, București, 2009, p. 592
- [33] *ibid.*
- [34] Simion, E., *Scriitori români de azi, vol II*, Editura Cartea Românească, București, 1976, p. 12
- [35] Ștefănescu, A., *Istoria literaturii române contemporane (1941-2000)*, Editura Mașina de Scris, București, 2005, p.71
- [36] Popa, M., *op.cit.*, p.635
- [37] Piru, A., *Istoria literaturii române de la început până azi*, Editura Univers, București, 1981, p.215

Bibliografie

- Literatura în epoca totalitarismului. Perioada 1945-1965 în cultura română* (coord. Chișu, L., Hanganu, L.), Editura Printech, București, 2008
- Isac, A., *Spiritul militant al literaturii române*, Editura Eminescu, București, 1976
- Manolescu, N., *Istoria critică a literaturii române. 5 secole de literatură*, Editura Paralela 45, Pitești, 2008
- Nițescu, M., *Sub zodia proletcultismului. Dialectica puterii*, Editura Humanitas, 1995
- Orwell, G., *1984*, Editura Univers, București, 1991, p. 34
- Popa, M., *Istoria literaturii române de azi pe mâine*, vol. I, Editura Semne, București, 2009
- Piru, Al., *Istoria literaturii române de la început până azi*, Editura Univers, București, 1981
- Ștefănescu, Al., *Istoria literaturii române contemporane (1941-2000)*, Editura Mașina de Scris, București, 2005

Articole

- Beniuc, M., *Sensul literaturii angajate: Activa confruntare cu realitatea*, în **Lupta de clasă**, nr. 11, nov., 1971
- Călin, V., *Un succes al literaturii noastre*, în *Viața românească*, nr. 3, martie, 1950
- Manolescu, N., *Realismul socialist. Literatura „nouă”* în revista **Vatra**, nr.9-10/2004
- Manolescu, N., *Despre oportunism*, în *România literară*, nr. 16, 19 aprilie, 1990
- Marcu, L., *Atmosferă de epocă*, în *Vatra*, 9-10/2004
- Moarcăș, G., *Maestrul M. Sadoveanu – „scriitor țăran”, „tovarăș de drum” sau „scriitor proletar”?*, în *Vatra*, 9-10/2004
- Nedelcovici, B., *Există în oportunism o latură pozitivă?*, în *România literară*, nr. 24 din 14 iulie 1990
- Sălcudeanu, N., *Întoarcerea literaturii*, în *Vatra*, 9-10/2004
- Simion, E., *Cultura în epoca totalitarismului*, în **Caiete Critice**, 1-4(122-128/1998)
- Șelmaru, T., *Între viață și creație*, în *Viața românească*, nr.1, ian. 1951